

Minek a vége? László Laura: *Vég és végtelenség.* *A narratív lezáratlanság* *posztmodern motívuma*

KONDOR PÉTER JÁNOS

irodalomtörténész, az Irodalmi Magazin főszerkesztője
e-mail: kondorpeterjanos@gmail.com

Talán közhelynek tűnik, hogy általában kihívást jelent kritikusan viszonyulni az olyan könyvekhez, szövegekhez, amelyek szerkezetileg a tökéletes egység és arányosság benyomását keltik – mégis ez az, ami elsőként megragadott László Laura kötetében. Valóban, mennyivel kedvezőbb, ha adódik némi elnagyoltság itt, némi túlcsoportulás ott, s máris megindul a kritikai láncreakció a recenzens fejében. De mit kezdjen a bíráló egy gyémántszerkezettel? „Na, akkor ez biztosan unalmas lesz!” – gondolhatja az olvasó. Ellenkezőleg. Sőt, a kötet argumentációjának nemcsak esztétikája, de etikája is van. Annyira világos a gondolatmenet, hogy egyenesen üdítő az olvasása, s szinte már bizarr az élmény, hogy egy szaktudományos munkát „falni” lehet. Aki gyakorta forgat irodalom- és kultúratudományos szakirodalmat, meglepetten rávághatja, hogy „Akkor ez szakmailag felszínes lesz.” Talán ez az előítélet áll a legmesszebb a valóságtól. Fogást máshol találhatunk majd, de elsőként vessünk egy pillantást a témafókuszra, és tekintsük át a kötetszerkezetet.

Előbbit – nem meglepő módon – maga a cím jelöli ki szabatosan: *Vég és végtelenség.* *A narratív lezáratlanság posztmodern motívuma*, ugyanakkor játékosan egy kétértelműségbe rejti, hiszen – mint arra a bevezetésben fény derül – a *végtelenség* itt nem a megszámlálhatatlan sokaság vagy a szakadatlan folyamatosság, hanem kifejezetten a *vég-telenség*, azaz a *vég nélküliség* jelentésében értendő, amely szerzői intencióként, azaz a lezárás/befejezés mint aktus megkérdőjelezése, elbizonytalanítása érdekes László Laura számára. Részéről a nyitott végű művekkel összefüggésben a *nyitott forma* fogalma, a nyitottság mint funkció, illetve annak kompozíciós jelentősége és technikái vizsgálандók. A lezáratlanság kompozíciós szerkezeti, illetve formajátékainak korai irodalmi példájaként említi a szerző „az i. e. 3000 körül keletkezett kínai *Változások* könyvét (*Ji csing*) [...], melyet képi szimbolikájával (trigramokkal és hexagramokkal)

alapvetően jóslásra használtak [...]” (14.) Előzményként tekinthetünk ebben az összefüggésben még olyan klasszikus művekre, mint például a *Dekameron*, Chaucer *Canterbury meséje* vagy az epizódyszerűen működő *Don Quijote de la Mancha* és Henry Fielding *Tom Jones*-a. Hoffmann, Kafka, Joyce, Woolf és Proust – lehetne idézni a könyvből hosszan folytatva a sort –, „igen erőteljesen megkérdőjelezzik a »klasszikus« zárlat funkcióját” (16.). A lényegi kérdés természetesen az, hogy hogyan alakul ez az alkotói intenció abban a korszakban, amelyet – Lyotard alaptételét idézve – már eleve a nagy elbeszélések iránti bizalmatlanság jellemez.

A posztmodern paradigma új keretei hangsúlyeltolódásokat idéztek elő az elbeszélő művek meghatározó paramétereinek vonatkozásában is. A szerző és a regényhősök funkcióinak változásával (vö. Barthes és Foucault írásaival) kiemelődött a befogadói aktivitás szerepe. A bináris oppozíciók által kínált stabilitás nemcsak a humántudományos diskurzusban, de az irodalmi műalkotás szerkezeti dimenziójában is megrendül. Az elbeszélő próza posztmodern „tünetegyüttese” meglehetősen komplex, és kézenfekvően a modernség korszakjellemzőivel szembeállítva diagnosztizálható, ehhez Ihab Hassan oppozícióit is felidézi a szerző: „[...] szépirodalomra is vonatkozatható ellentétpár például a forma (zárttság) – antifforma (nyitottság), a cél-játék, a befejezett mű (műtárgy) – folyamat (performansz), a távolság-részvétel, a szelekció-kombináció vagy éppen a narratív-antinarratív [...]” (19.) De a posztmodern alkotásmód meghatározó jelenségei még például az intertextualitás, a valóság és fikció határainak elmosódása, az anakronizmus, a határsértés, a véletlenszerűség, a „befejezetlenség érzete” (Brian McHale); vagy a metafikció és az önreflexivitás (Patricia Waugh); illetve a „temporális zűrzavar” és a „plurális befejezések” (Mike Featherstone); és nem utolsósorban az elbeszélés teleológiájának háttérbe szorulása is (Szegedy-Maszák Mihály). A két – László Laura számára – kiemelkedő fontosságú posztmodern szimptóma a nagy elbeszélések már említett ellehetetlenedése, illetve a zárt rendszer nyitottá válása. „[A]z elemzések során voltaképpen mindvégig az lesz érdekes, hogy miként lehetségesek a befejezetlen, nyitott rendszerű művek” – írja a szerző (20.).

A kötet szerkezetének tengelyét az elméleti és a műelemző (gyakorlati) szakasz határa képezi. Az elméleti fázis feladata „azon teoretikus keret kialakítása, melyen belül a befejezetlenség esztétikai vonatkozásban tárgyalható.” *A lezárás és lezárttság iránti posztmodern bizalmatlanság* (1.1.) című fejezet első részében olyan emblematisan formabontó alkotók ars poeticájának bemutatásával vezeti be témájának irodalomelméleti kontextusát a szerző, mint Nathalie Sarraute, Italo Calvino, Alain Robbe-Grillet, Jorge Louis Borges vagy Michel Butor; a névsorból pedig sejthető, hogy itt a lineáris időszemlélettel szemben megfogalmazott – és a lezárás aktusa felől érdekes – időtapasztalatokról lesz szó. A fejezet második részében pedig a nyitott mű/nyitott rendszer (Ronald Sukenic/Umberto Eco) fogalmainak segítségével megmutatkozó „radikális formai lehetőségek”-re nyílnak rálátásunk.

A következő alfejezet (*A [le]zárttság irodalomelméleti megbontása*) a strukturalizmus, illetve a posztstrukturalizmus szempontrendszerének témaközpontú végiggon-

dolását nyújtja, ami egyúttal át is vezeti az olvasót a második, *A lezárás és esztétikai jelentősége* (1.2.) című elméleti fejezetbe, amelyben olyan, az argumentáció szempontjából kulcsfontosságú fogalmak tisztázódnak, mint a *lezárás* és a *vég* terminusai; ezek ugyanis eredetileg szinonímiaként jelennek meg, a kettő megkülönböztetésével azonban – mintegy kiegészítésként – bevezethető lesz a *befejezés* fogalma, amely immár lehetőséget nyújthat a releváns posztmodern művek értelmezéséhez. Míg „a lezárás (*closure*) az esztétikai formára mint körülhatárolt, értelmes egységre utal”, addig „a vég (*ending*) a szöveg fizikai vagy mediális lezárulását jelenti” (24.). A *befejezés* (*fin*) fogalma pedig az elbeszél cselekmény lezárásához kapcsolódik, ami jellemzően hiányozhat a posztmodern elbeszélésből. A továbbiakban a *lezárás* fogalma lesz mélyebb elemzés tárgya Arisztotelész és Platón műalkotásról szóló elképzelései alapján, majd a szövegbeli tér–idő szerkezetre („spatiotemporális koherenciára”) mint a *lezárás* feltételére összpontosít az érvelés, ez ugyanis magának az értelmezhetőségnek az alapfeltétele is.

Az elméleti szakaszt záró – *Lezártlan vagy befejezetlen? A „végtelen” művek esztétikai lehetőségei* (1.3.) című – fejezet a nyitott forma esztétikai fogalmát (Heinrich Wölfflin), illetve Eco nyitottságtipológiáját járja körül. Itt esik még szó a *Spatial Turn*hoz (térbeli fordulathoz) kapcsolódó irodalomértelmezésekről, amelyek „térbeli formaként” írják le a posztmodern elbeszélés módját. Az elméleti szakaszt a hipertext radikális non-linearitásával szembeállított spatiotemporális egység iránti követelményről szóló fejtegetések zárják.

Kézenfekvő, hogy a gyakorlati szakaszban az elméleti előkészítésben kidolgozott fogalmak és elemzői szempontok tesztelése történik, méghozzá olyan reprezentatív műveken, mint John Barth *Bolyongás az elvarázsolt kastélyban* című elbeszélésgyűjteménye, B. S. Johnson *Szerencsétlenekje*, Michael Joyce *Twelve Blue*-ja, Italo Calvinótól *Az egymást keresztező sorsok kastélya*, Robert Coovertól *A pótmama s végül John Fowlestól A francia hadnagy szeretője*. Mint arra a szerző is felhívja a figyelmet, a befejezés hiányával „trükkösen felépített” művek gyakran elterelik a figyelmet önnön műszerűségük esztétikai dimenziójáról. Ez pedig néha nem ok nélkül való, ugyanis egyes alkotások formabontása „frivol játékosságukban” merül ki, ezáltal ellehetetlenítve az összetett jelentéstartalom kibontására irányuló értelmező munkát. Ennek fényében a műelemzések célja a nyitott és értelmezhetetlen és a nyitott, de akár esztétikailag is értelmezhető irodalmi művek közötti kategorikus különbségtétel olyan írói technikák azonosításával, mint a körkörösség, a kombináció – ez utóbbi magában foglalja a dobozregényt, a hipertextet és a rizómaszerkezetet –, illetve az ellenzárlat, amely kategória alá a töredékességet és az elágazó befejezések szerkezetét sorolhatjuk be.

László Laura könyvének szerkezete – mint arra már a bevezetőben utaltam – rendkívül arányos, minden tekintetben precízen megmunkált. Hatalmas a megmozgatott szakirodalmi ismeret, még az avatott olvasóban is ritkán támadhat hiányérzet az apparátus láttán, ha egyáltalán. A kötet meghatározó vonása még a fent említett világos gondolatmenet, így a könyv számos fejezete kitűnően használható a felső-

oktatásban (tanulságos például, hogy a strukturalista szemléletmód lényege szemléletesen, egyúttal mélyrehatóan elmagyarázható alig hét oldal terjedelemben). Az olvasónak könnyen támadhat az a benyomása, mintha egy matematikai tétel bizonyításának levezetésébe csöppent volna, vagy egy sakkjátszmába, amelyben a szerző fejben legalább 14–15 lépéssel előtte jár, és most megmutatja, milyen egy tökéletes parti. Fölényes, de nem arrogáns. Az argumentáció nem tartalmaz spekulációt, a következtetések szorosan tapadnak egymáshoz, s nem tagadja meg doktori értekezésének természetét.

Az axiómák tekintetében azonban támadhat némi hiányérzetünk. Amikor egy ilyen terjedelmű (és szakirodalmi háttérű) kontextus képződik, fontos az alapfogalmak tematikus bevezetése, mert könnyen kilazulhatnak önnön diskurzusukból, illetve el is szakadhatnak tőle. Utóbbi, természetesen, akár az érvelés előnyére is válhat, amennyiben reflektáltan történik. Kockázatot jelent tehát a műalkotás–szöveg–olvasás (sorrendjük tetszőleges) fogalmi triád színrelépése, az egyiket érdemes lett volna megbontani, és azzal összefüggésben rögzíteni a másik kettőt, mivel a műalkotást és a szöveget az olvasás cselekvése köti össze, én ez utóbbira gondolnék jó válaszként. Némi spekuláció tehát nagyobb dinamikát adhatott volna a gondolatmenetnek, a végkövetkeztetések így talán még inspirálóbbak lehetnének. Érthető, hogy a doktori értekezés ezt nem vállalhatta fel, a kötet azonban már elbírta volna. De ez a könyv így is nagyszerű, aligha lepődünk meg tehát, hogy elnyerte az ELTE BTK Filozófia Intézete, a L'Harmattan Kiadó és a Magyar Filozófiai Társaság által közösen alapított Cogito-díjat. Remélhetőleg mielőbb elkészül az értekezés szabatos angol fordítása, hogy a nemzetközi tudományos színtéren megjelenve is kifejthesse jótékony hatását.

Végezetül hadd oldjam fel az írásom címében elrejtett, a szerző által inspirált kétértelműséget. (1.) Mivégre a vég, vagy mire jó a vég? – Leginkább arra talán, hogy valami lezárulhasson, és elkezdődhessen valami új, és e kezdődő új felől ráláthassunk arra, hogy mi az a valami, ami lezárult. (2.) Mihez tartozik ez a vég? – Különös, hogy Gadamer műalkotás-felfogásában mintha az irodalmi mű éppen ott kezdődne el, ahol a szöveg véget ér, amennyiben egy szöveg irodalmiságának a hozzá való visszatérés a feltétele.

(L'Harmattan, Budapest, 2022.)

SZÉPIRODALMI FIGYELŐ ALAPÍTVÁNY

Lénárt Tamás kötetének fókuszában a képek, a képiség szépirodalomban betöltött szerepe áll. A megszólalás ellentétéként tételezett hallgatás, a trauma alapszerkezeteként értett elhallgatás és az úgy retorikai, mint vizuális értelemben vett képiség is a nyelv olyan „peremvidékeinek” tekinthetőek, amelyek felől a „központ” is jobban belátható, így akár az irodalom jelenkori helymeghatározásához is érvényes támpontokat nyújthatnak. A kötet tanulmányai ezen aspektusokat a klasszikus és a kortárs magyar líra – Petőfi Sándor, József Attila, Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes, Petri György, Szijj Ferenc és Simon Márton –, illetve próza – Mikszáth Kálmán, Polcz Alaine, Mészöly Miklós, Nádas Péter és Zoltán Gábor – egyes műveinek értelmezésén keresztül vizsgálják, elsősorban a modern technikai képalkotás, a fotográfia és a film lehetőségeivel, esetenként fenyegetésével szembeesítve az irodalmi szöveg teherbíróképességét.

2024 • Terjedelem: 228 oldal • ISBN: 978-615-6617-07-1 • Bolti ár: 3200 Ft

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Szépirodalmi Figyelő szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20. • Telefon: 06-1 321-8023
e-mail: szif.szerk@gmail.com • www.szepirodalmifigyelo.hu

SZÉPIRODALMI FIGYELŐ ALAPÍTVÁNY

A recept az orvosi szöveghagyomány egyik legősibb szövegtípusa, amely kezdettől fogva fontos közege a gyógyításhoz kapcsolódó tudás megosztásának. Egyfajta kulturális lábnyomként őrzi és örökíti tovább az egyes korok és nemzetek társas-kulturális gyakorlatát a gyógyításban, és számos más praktikus tevékenység elvégzésében.

Kuna Ágnes kötete betekintést nyújt a recept alakulástörténetébe, azon belül is elsősorban a 16–17. századi magyar receptirodalom jellegzeteségeibe. Ehhez a pragmatikai megközelítés és a kognitív nyelvszemlélet szolgál elméleti keretként.

2024 | Terjedelem: 334 oldal | ISBN: 978-615-6617-09-5 | Bolti ár: 3490 Ft

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Szépirodalmi Figyelő szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20. • Telefon: 06-1 321-8023
e-mail: szif.szerk@gmail.com • www.szepirodalmifigyelo.hu

A RÁCIÓ KIADÓ GONDOZÁSÁBAN MEGJELENT

2023

276 oldal
3750 Ft

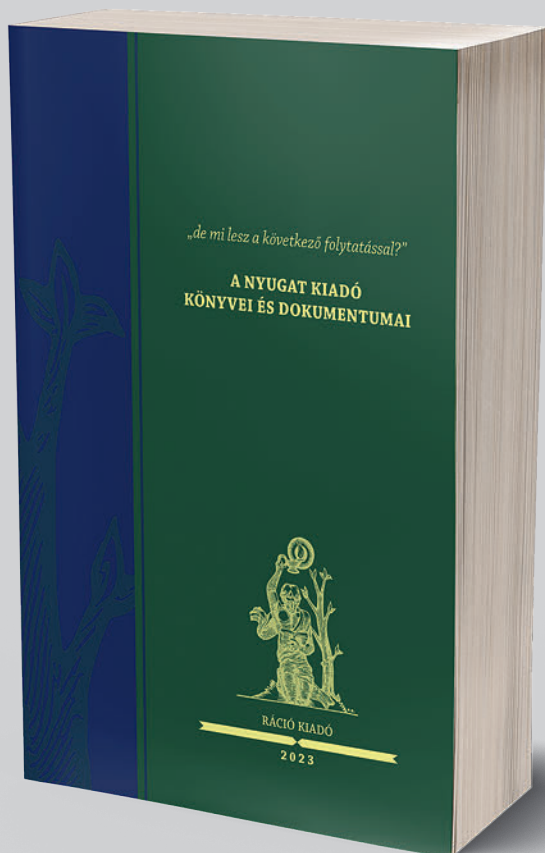

Csáth Géza a századelős széppróza novellistájaként írta be magát a magyar irodalomtörténetbe: a pszichoanalízis egyik első magyarországi népszerűsítője volt, gyakorló pszichiáterként analitikus novelláiban a traumák okozta lelki zavarokat ábrázolta. Jellegzetes írói hangjához nem csupán bizarr témaválasztásait, hanem élettörténetét is társítjuk; a naplóiban és visszaemlékezéseiben feljegyzett önpusztító életvezetés, kábítószerfüggőség, kicsapongó szexualitás, valamint halálának tragikus körülményei sokak számára az életrajzi alakot is izgalmassá teszik.

A kötet arra vállalkozik, hogy Csáth Géza alakjának és életművének műfaji szempontból tágan értett, időben viszont az utóbbi évtizedekre fókuszáló befogadástörténetét vizsgálva rámutasson a Csáth-olvasás és -értelmezés, -újraírás és -feldolgozás sajátosságaira. Meglehetősen sokan kismesterként vagy ködlovagként tekintenek rá, az utóbbi körülbelül negyven év művészeti termésének biofikciói és adaptációi, a Csáth-szövegvilággal fennálló intenzív intertextuális és intermediális kapcsolatok mégis figyelmet és magyarázatot érdemelnek. A kötet ennek a nem csupán recepció-, hanem kultusz-történeti folyamatnak az alakulását, okait és jellegzetességeit vizsgálja.

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Ráció Kiadó szerkesztőségében:
1072 Budapest, Akácfa utca 20., telefon: 06-1 321-8023, e-mail: racio@racio.hu, www.racio.hu

A RÁCIÓ KIADÓ GONDOZÁSÁBAN MEGJELENT

2023
660 oldal
4999 Ft

A huszadik század első felének, egyben a magyar sajtótörténetnek is egyik legjelentősebb folyóirata a Nyugat volt, amit szerkesztői, szerzői, megjelent közleményei és változatos recepciója egyaránt alátámasztanak. A lap értéktudata, értékválasztása, valamint távolságtartása elkülöníthető korszakainak is egységet biztosított, különbözőzése viszont fennállása alatt és utóéletében egyaránt ideológiai idegenkedéseket váltott ki. Három plusz egy nemzedéke pedig nem csak a század második felének irodalmát befolyásolta, hatása láthatóan hosszan tartónak bizonyul.

A Nyugat kiadói intézményesülése amellelt, hogy elősegítette a folyóirat fennmaradását, egyedi színekkel járult hozzá a huszadik századi magyar könyvkiadáshoz: Ady, Babits, Kosztolányi, Móricz, Illyés több művét, Ignóty, Fenyő Miksa, Kaffka Margit, Török Sophie s mások könyveit adta ki. Kezdetűl figyelmet fordított a világirodalomra is, többek között Marcel Proust, Roger Martin du Gard, Ivan Cankar műveit jelentette meg; úttörő jelentőségű volt külföldi antológiasorozata is. Az első Nyugat impresszumú könyv 1909 nyarán készült el, az utolsó 1948. december végén. A 2000-ben megjelent kiadótörténeti monográfia után e kötet a jegyzetekkel kísért forrásokat adja közre: a működéssel kapcsolatos kéziratári és levéltári iratokat, dokumentumokat, a Nyugat és Nyugat Nyomda kiadójelzésű könyvek leírását, valamint néhány kiadástörténeti tanulmányt.

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Ráció Kiadó szerkesztőségében:
1072 Budapest, Akácfa utca 20. Telefon: 06-1 321-8023 • e-mail: racio@racio.hu • www.racio.hu

Ára: 700 Ft
Előfizetés egy évre (4 szám): 2500 Ft

A RÁCIÓ KIADÓ GONDOZÁSÁBAN MEGJELENT

2024
272 oldal
3500 Ft

„Húsz éve foglalkozom hivatásos módon a 19. századi magyar irodalom történetével; arra gondoltam, megpróbálom összefoglalni, milyennek is látom ezt az irodalmat.” E szavakkal kezdődik a tanulmánykötet, amely Takáts József *Ismerős idegen terep* című, 2007-es könyve után írott irodalomtörténeti dolgozatait teszi közzé. Összegző jellegére utal a címe is: a szerző – a néhai kiváló művészettörténész, Sinkó Katalin szavát kölcsönvéve – „másik mitológiának” látja a 19. század kultúráját, amelynek szereplői másféle célokat követtek, másfajta szabályoknak engedelmesskedtek, mint mi, a 20–21. századi kulturális világ lakói. A kötet valamennyi írása ellenszérumnak készült a Takáts által „modernné olvasásnak” nevezett hivatásos és laikus értelmezésfajta elkerülésére, amely úgy próbálja „élővé” tenni a régi szövegeket, hogy aktualizálható üzeneteket, mai érzelmeket, mai dilemmákat fedez fel bennük. A *Másik mitológia* tanulmányai a vizsgált költemények, regények, értekezések egykorú kontextusainak a feltárásából indulnak ki. „Másik világba” kalauzolnak el, amelyben az irodalom többnyire a „tanítás-tanulás modelljét” követve készült, az ókori örökségre emlékezve, a „pszichológiai ember” feltalálása előtti lélektanhoz igazodva.

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Ráció Kiadó szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20.
Telefon: 06-1 321-8023 • e-mail: racio@racio.hu • www.racio.hu